Gajdos Tibor

EGY FESTŐMŰVÉSZ CENTENÁRIUMA

OLÁH SÁNDOR
1886—1986

A történetírók állásfoglalása a distancia elmélet körüli régi vitában nem túlságosan befolyásolhatja a képzőművészek és képzőművészeti alkotások értékelését, a műtörténészek munkáját általában, mert azok elutasítanak minden olyan merev, dogmatikus szabályozási rendszert, mely megkötheti, egyoldalúvá degradálhatja állásfoglalásukat.

Oláh Sándor festőművész száz évvel ezelőtt született, már húsz éve nincs az élők sorában. Kortársunk volt, akinek munkásságát még életében figyelemmel kísérhettük, egyben megvan az a távolság is, amely megkönnyíti értékének objektív felmérését. Festőnk hatvan éven át igyekezett ecsettel, ceruzával és szénnel színbe és vonalba rögzíteni mindazt, amit tudásával és tehetségével elmondani kívánt (vagy kényszerült) annak a világnak, mely őt küzdelmes művészi pályafutása folyamán körülvette, melyben élt és alkotott, melyben siker, elismerés, de sok csalódás, keserűség és bántódás jutott neki osztályrészül.

Száz esztendő nagy idő, az utóbbi húsz év sem csekély, de igazi értékelése még mindig hátra van. Oláh Sándornak ugyan már bőséges publicisztikai irodalma van, e sorok írója is egy terjedelmesebb és átfogóbb élet- és pályarajzzal igyekezett hozzájárulni a művész emberi és alkotói arculatának jobb megismeréséhez, de az analitikus, valóban elmélyült értékelés ez ideig elmaradt, és el sem várhatjuk, hogy egyetlen műben megtaláljuk mindazt, amit ebből a hat évtizedes munkából ki kell bányászni és kompetens módon napvilágra hozni. A teljességre törekvés már csak azért sem volt lehetséges, mert Oláh Sándor munkáinak egy komoly hányada városától és Vajdaságtól távol, egy határral elválasztva, budapesti magángyűjteményekben létezett. A művész rokonságához tartozó tulajdonosok nagylelkűségének köszönhetően ezek az alkotások csaknem teljes számban hazakerültek, a Városi Múzeum galériájában hozzáférhetővé váltak, s ezáltal tágabb teret kapott a festő opusának értékelési lehetősége. Az anyag tehát adva van és az idő múlása is megköveteli, hogy újabb kísérleteket tegyünk Oláh munkásságának megismerésére és ismertetésére.

Schön Márkus portréja

Ezt a törekvést elősegítheti az is, hogy nem csak Budapestről, hanem Szentesről, valamint Újvidékről és más vajdasági helységekből is megindult az Oláh-képek áramlásának és begyűjtésének folyamata. A centenárium mellett tehát e tények is ösztönzést adhatnak néhány mozzanat újbóli tömör megvilágítására.

Egy festő életművének megítélése szempontjából talán nem a leglényegesebb kiindulópont származásának, családja osztályhelyzetének fel-

A katonatárs arcképe, Neum

derítése. Oláh Sándor esetében mégsem lehet megkerülni ezt, mert életében és halála után is, számos esetben találkozhattunk efféle besorolással, vagyis annak a hangsúlyozásával, hogy nem csak polgári származású, hanem hosszú pályafutása során javarészt a polgárság festőjeként is működött. Igaz, az újabban begyűjtött képek tematikai és formai szempontból egyaránt az ilyen álláspontot támasztják alá. Ezek a

képek — korábban megismert munkáihoz hasonlóan — arcképek, csendéletek, aktok, figurák, ritkább esetben tájképek — nem nyugtalanítják a szemlélőt, formai szempontból is pihentető nyugalmat, de szépségre való törekvést is árasztanak. E tények semmit sem vonnak le Oláh festészetének értékéből, ugyanakkor a műkritika jogát a szociológiai szempontok taglalására sem lehet elvitatni. Természetesen Oláh nem az egyetlen festő, aki ilyen szempontú elbírálásban is részesült, hiszen ismeretes, hogy léteztek proletárművészek is (annak idején Kujačić vagy a mi Hangyánk), és működtek olyan jelentős művészegyéniségek (mint egykor Benczúr Gyula és László Fülöp), akik az arisztokrácia festőiként voltak számon tartva. Idővel azonban az effajta beskatulyázások veszítettek jelentőségükből, és megmaradt az, ami valóban maradandó: a művész alkotói képességének és a művek értékének felbecsülése. Oláh Sándor polgári származásához nem fér kétség, de a teljes igazsághoz az is hozzátartozik, hogy a származás sem gyermekkorában, sem festői pályafutása során nem járt együtt polgári jóléttel. Oláh tanulmányainak idején valóságos nyomorban tengette életét, amikor pedig önmagára utalva kizárólag a festészetből kellett megélnie, rövid napokra, de legfeljebb hetekre tudott csak megszabadulni az állandóan ránehezedő anyagi gondoktól. Ezeket az állításokat nemcsak saját nyilatkozataival, de a már feltárt dokumentumokkal is alá lehet támasztani. Hogy a polgárság számára festett, az természetes, hiszen csak ez a réteg vásárolhatott művészi produktumot, csak a módosabb polgári réteg adhatott megrendeléseket, nemegyszer a festő munkáját nagyon megnehezítő kikötésekkel.

Oláh műveinek többsége bizonyítja, hogy eleget tett ezeknek a követeléseknek — de csak egy bizonyos határig. Ha a pénzes megbízó túlzásba vitte követeléseit, akkor Oláh — vállalva az ebből fakadó anyagi veszteségeket — öntudatosan szembeszegült rendelőivel. A rossz ízlést, a jómódban élő polgár kérkedő, kihívó követeléseit Oláh nem volt hajlandó kiszolgálni, és ezt is hiteles dokumentumokkal lehet bizonyítani. Ennyi talán elég is lenne a művész polgári származásáról és osztályához való viszonyulásáról. Az igazság felderítése céljából mégis hozzá kell fűzni, hogy a felszabadulás utáni korszakban Oláh Sándor (más művészekhez hasonlóan) — már korosan és betegesen — igyekezett munkájában az új időkhöz, a hatalomra jutott új osztályhoz közelíteni festészetét. Meg kell állapítani, hogy mint más neves művész esetében, kevés sikerrel. De ő ezt őszintén és jószándékúan tette. És fölöslegesen. Mert az ilyen irányú „átállást" senki meg sem követelte. Kevés és mellőzhető kivétellel.

Noha nem Szabadkán látta meg a napvilágot (Magyarcsekén született, az egykori Biharmegyében), Oláhot általában igazi szabadkai festőként tartják számon, hiszen már négyéves korában került a városba, s gyermekkori élményei is kizárólag ehhez a környezethez fűződnek. De inaskodott a korompai vasművekben(!), festői tanulmányait a budapesti Mintarajz Iskolában kezdte, Münchenben folytatta, majd a nagybányai

Csíkos csendélet

és a kecskeméti művésztelepek szorgalmas látogatója volt. Az első világháború idején katonaként az Adria menti Neumban szolgált. Ezek az adatok világossá teszik, hogy Oláh fiatalabb éveiben — mely festővé érésének korszakával esik egybe, nem zárkózhatott be a szabadkai otthon négy fala közé. Az ilyen viszonylagos helyhez kötöttségre csak akkor kényszerült, amikor egészségi állapota nem engedte meg az alkotói látóhatárt tágító mozgást, a nagyobb utazásokat. De legjobb éveiben sem vállalta a mozdulatlanságot, a műterembe zárkózás bénító

Csendélet

állapotát. A két világháború között többször is ellátogatott a becskereki művésztelepre, ahol nagy aktivitást fejtett ki. Újvidéken, Verbászon, és más bácskai helységekben pedig magánrendelők és egyházi intézmények megbízásait teljesítette.

Mindezt pedig azért kell megemlíteni, mert Oláhot sokan műtermi festőnek tekintik, jóllehet életének utolsó csaknem két évtizedében mozgási lehetősége egyre szűkült, míg végül élete alkonyán valóban a négy fal közé kényszerült, láthatára a Petőfi utcai lakásával szemközti gimnázium falával és a fölötte emelkedő égbolt egy keskeny sávjával zárult. Ám még ez a szűk látóhatár is megihlette!

Oláh festői stílusáról az eddig megismert anyag alapján egy elég sztereotip vélemény alakult ki: általában a müncheni iskola mérsékelt, realista, az akadémizmustól sem túlságosan távol álló követőjének tekintik. Ezt a véleményt nem lehet egyértelműen pontatlannak nyilvánítani, de a valóságos helyzetnek mégsem egészen felel meg. Alkotásai szélesebb skálájának megismerése, magánszemélyek falairól napvilágot

látott (majd ismét elsüllyedt), valamint az utóbbi időben a Városi Múzeum tulajdonába került festmények megismerése bizonyos módosításokra készteti az Oláh munkássága iránt érdeklődő műtörténészeket. Így például az újonnan megtekinthető, 1906—1907. évekből, tehát a Mintarajz Iskola látogatása idejéből származó kisméretű képek azt bizonyítják, hogy abban az időszakban nagyon szabad felfogású, nagystílű ecsetkezeléssel és életes színezéssel megoldott alkotások kerültek ki a kezdő Oláh keze alól. Ilyenek például József öccsének egy ifjúkori arcképe, egy korai önarcképe és más munkák. Ez a kötetlen hozzáállás később már nem fog dominálni munkáiban, de egyes alkotásaiban (mint leányának két kisméretű arcképében és néhány plein-air képében), ha némileg mérsékeltebben is kifejezve, olykor visszatér. Zemplényi Tivadar elindító hatását e képek tükrében nagyobbra értékelhetjük, mint eddig, és csak sajnálhatjuk, hogy a későbbi müncheni években a szakmai ismeretek alaposabb elsajátítása érdekében visszaszorult.

Angelo Jank müncheni tanár a német alaposság és szigor megtestesítőjeként jelent meg a fiatal művésznövendék előtt. Ez a lovasjelenetek és nagy figurális kompozíciók megalkotója fegyelmezett munkára és szakmai pedantériára serkentette tanítványait, de Oláh nehezen tört be ebbe az iskolai rendbe. Tudását ugyan gyarapította, de Jank egyéb hatását kikerülte; sohasem lett a nagyszabású figurális kompozíciók festője. Ilyen munkákkal csak jóval később, alkotói képességének alkonya táján kísérletezett. A hivatalos iskola mellett azonban ott volt a közelben Hollósy Simon magániskolája, mely kötetlenebb, szabad levegőjével és munkamódszerével vonzóbban hatott fiatal festőnkre. Az impresszionizmus és a plein-air festészet lehetőségei új távlatokat kínáltak, ám a szerény anyagi támogatás a már régebben elhunyt Piloty nevével fémjelzett iskola a látogatására kötelezte. Ez a kettősség meghatározó volt Oláh fejlődésének szempontjából. Teljes kibontakozásához az iskolák nyújtották az útravalót, pedig az utána következő, az első világháborúig terjedő korszakban más neves mesterek mellett is dolgozhatott. A néha akadémikusnak tűnő alaposságnak, a szürkéskék elszínezés iránti vonzalmának olykor kimutathatóan élénkebb koloritást és a nagyvonalú megoldást helyezi szembe; de ezek csak időnkénti, ritka „kitörések" — a müncheninek tekintett fegyelem különösen a nagyszámban festett arcképek, csendéletek és aktok tükrében, pályafutása során domináns jellegű marad.

A kettős hatás vállalását a nagybányai és kecskeméti művésztelepek egymás utáni, sőt csaknem egyidőbeli látogatása is tanúsítja. Lehet, hogy Oláh nem használta ki kellőképpen a modern magyar festőművészet e két fellegvárának lehetőségeit, és talán önmagát fosztotta meg az újabb európai irányzatokba való bekapcsolódástól. De ha kissé elkésve is, mégis kísérletet tett az első világháborúig sok hívet toborzott „új stílus", a szecesszióhoz való kapcsolódás irányába. A szecesszió hatását kimutató képei közül az első talán az Önarckép virágos ablakkal 1911-ben készült, a hasonló jegyeket viselő kisméretű Neumi lány 1916-ban,

Műterem a bérpalotában

míg a Feleségem kalappal című olajfestménye, mely utolsónak tekinthető ebben a sorban, 1918 körül készülhetett. Ismert még egy nagyobb méretű, magángyűjteményben levő Előrehajló női aktja, de keletkezésének pontosítása eddig még nem sikerült. Oláh Sándor ilyen irányú kísérletezése tehát hozzávetőlegesen hét-nyolc évet ölelt át, és mindjárt hozzá kell tenni, hogy azokban az években is a jellegzetes kék fátyolozás hatotta át képeinek zömét. Ezekben az években többször is találkozott a telepeken Ferenczi Károllyal, a kiváló mesterrel, akinek jó néhány nagyszerű alkotásán ugyancsak a kék szín az uralkodó! Szabadkai kollégái, Csincsák Elemér és Farkas Béla még a húszas években is éltet-

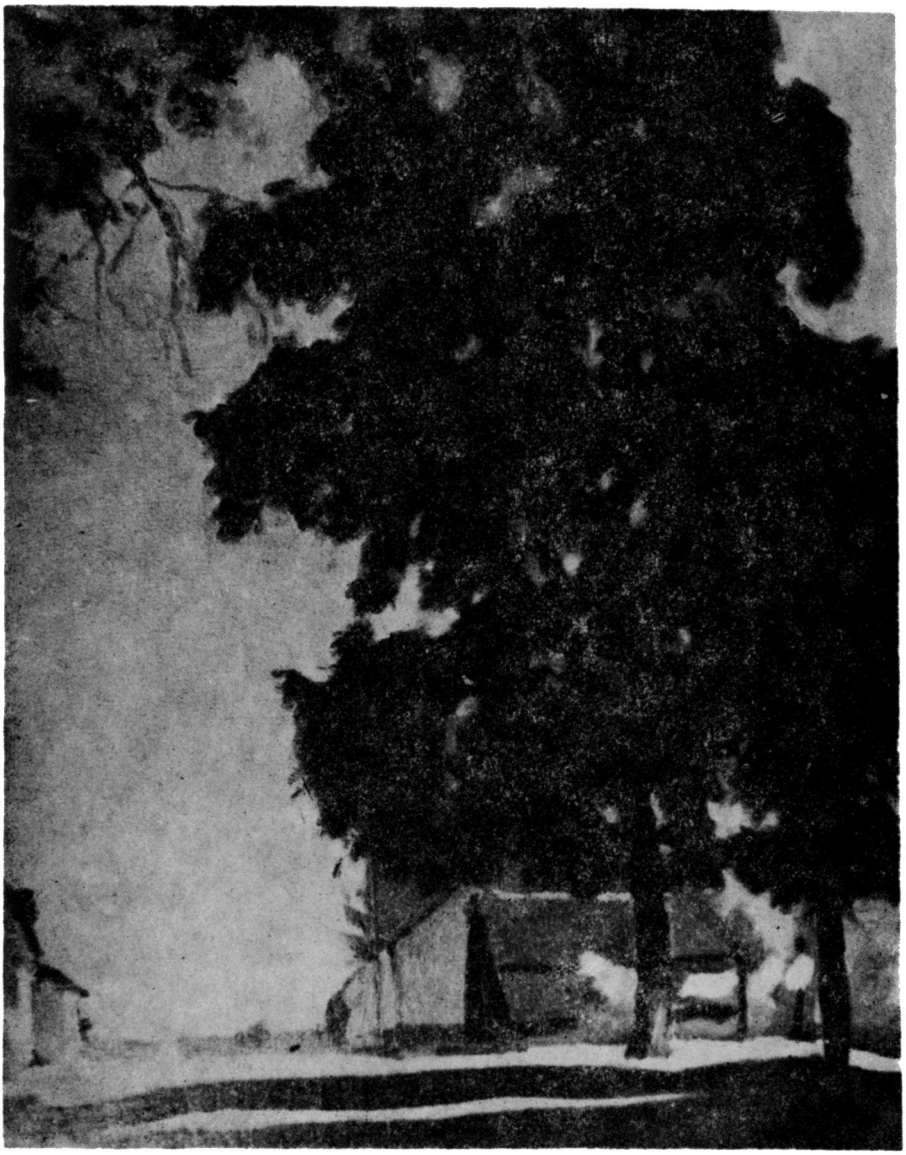

Falu végén

ték a szecessziós törekvéseket, melynek szellemében legjobb munkáikat alkották, sőt az utóbbi, élete végéig sem ejtette el a szecessziós megfogalmazás lehetőségét. Oláh azonban teljesen szakított az egyébként is divatjamúltnak tekintett, később pedig túlzottan lebecsült, majd nemrégen némileg rehabilitált irányzattal.

Némi stílusbeli váltással a második világháborút követő években is találkozhatunk, de talán pontosabb meghatározással alkotói hozzáállá-

Csendélet a két világháború között

sának, festői eljárásának módosításáról lehet beszélni. Már szó volt Oláhnak azon igyekezetéről, hogy a fölszabadulást követő korszakban az új társadalmi rend állapotához és „követelményeihez", tehát a szélesebb néprétegekhez közelebb álló, életesebb témákhoz nyúljon. Így jöttek létre azok a figurális kompozíciók, melyekben a háborús pusztítás, a munka és maga a munkás, aratók, népi táncosok és más, „életből" merített témákat dolgozott fel vásznain. Az első egy-két ilyen festményén (pl. Bombázás után, Pihenő aratólány) még a tőle megszokott pedantéria és kötöttség tapasztalható, később azonban ezeket a festmé-

Az első és utolsó gyűjteményes kiállításán

nyeket lazább, kötetlenebb eszközökkel igyekezett Oláh megvalósítani. Az új témaválasztás és a felszabadultabb alkotói hozzáállás azonban nem hozta a várt sikert, talán nem felelt meg a festő vérmérsékletének. Ebben a korszakban Oláh alig tudott kimutatni olyan eredményeket, melyek az előbbi két és fél évtized minőségével felvehette volna a versenyt. Ehhez természetesen állandóan romló egészségi állapota is hozzájárult. Ennek ellenére e korszak alkotásai között kutatva kivételekkel is találkozhatunk. Mert a Petőfi Sándor utcai műtermének ablakából megfestett gimnázium épülete, ez a napsütéstől beragyogott okker szimfónia legszebb alkotásai közé kívánkozik, és a beteg művész esztétikai bravúrját demonstrálja. Ez az a festmény, mellyel, időrendi szempontból a festő általános értékének alapjait le is zárhatnánk.

Ha már a lényegről, az esztétikumról szólunk, nem hallgathatjuk el, hogy Oláh mintegy negyven képének visszatérése Budapestről — ha nem is alapjában módosítja életművéről kialakított véleményünket — feltétlenül kiigazításra és kiegészítésre kényszerít. És ez a kiigazítás egyértelműen a száz évvel ezelőtt született festő javára billenti a művészettörténeti mérleget. Az értékelés serpenyőjére ugyanis olyan, eddig ismeretlen művek kerültek, mint például a harmincas évek elején keletkezett nagyon eredeti beállítású Zöldharisnyás lány, a fölényesen megoldott Édesanyám arcképe, vagy egy lélektani elmélyüléssel megfestett Önarckép, melyek nemcsak egyenrangúak az eddig csúcsteljesítménynek tekintett Pirosruhás lánnyal és más kiváló portrékkal és ak-

tokkal, hanem azokat túl is szárnyalják. Ezek a példaként említett festmények Oláh Sándor legihletettebb, mind technikai, mind esztétikai szempontból legsikerültebb alkotásai, melyek fényében a festő értékét magasabb szintre emelhetjük, egyben jelentőségének földrajzi határait is tágíthatjuk. Felelősségteljesen állíthatjuk, hogy Oláh művészetének értékei messze túllépik a város és a tartomány határait, ezért éppen most lenne időszerű az ország (illetve a történelmi körülmények következtében két ország) művészeti életében is meghatározni az őt megillető helyet.

Az, hogy Oláh nem volt kísérletező vagy újító művész, értékéből vajmi keveset vonhat le. Sokkal jelentősebb az, hogy sohasem vált nagynevű mestereinek másolójává, hogy az epigoni szolgaságot elvetve Zemplényi Tivadar, Angelo Jank, Hollósy Simon, Réti István és Ferenczy Károly művészetének megismerését, az általuk szerzett tudást és tapasztalatot átszűrve és tömörítve, építette ki saját eredeti és egyedi festői egyéniségét.

Hogy ez a művészet mennyire sajátosan Oláh Sándor-i, arról a centenárium alkalmából a Szabadkai Városi Múzeum galériájában rendezendő nagyszabású kiállítás hivatott meggyőzni a képzőművészet értőit és a műpártoló közönséget egyaránt.

Ez az írás is e törekvés sikeréhez kíván hozzájárulni és segítséget nyújtani.

Rezime

Šandor Olah

Stogodišnjica rođenja slikara Šandora Olaha je dobra prilika, da se još jednom sagleda značaj i vrednost njegovog umetničkog stvaralaštva. O Olahu je i do sada dosta rečeno, ali to su uglavnom bile publicističke ocene, koje ne pružaju dublju analizu njegovih stvaralačkih dometa. Olah je svoje studije započeo u Budimpeštanskoj školi oglednog crtanja, a nastavio na Minhenskoj akademiji, u klasi profesora Angela Janka. Istovremeno je pohađao i privatnu školu mađarskog majstora Šimona Hološija, čija slobodnija atmosfera ga više privlačila. Kasnije je godinama redovno posećivao umetničke kolonije u Nađbanji i Kečkemetu, gde je imao prilike da radi pored Ištvana Retija, Karolja Ferencia, Bele Ivanji-Grinvalda i drugih istaknutih majstora mađarskog slikarstva.

Ipak, Olahova slikarska ličnost se prvenstveno formirala pod uticajem minhenskog školovanja, a propustio je priliku, da se uključi u tokove moderne evropske umetnosti. Izrastao je u pedantnog i savesnog stvaraoca, slikara odličnih portreta, mrtvih priroda, lepih aktova i u ređim slučajevima slobodnije obrađenih pejzaža, iako je celog života čeznuo za slikanjem u plein-airu. Najveće domete u svom šezdesetogodišnjem delovanju dostigao je u periodu između dva svetska rata. Četrdesetak slika, koje su zahvaljujući velikodušnoj donaciji vlasnika vraćene iz Budimpešte u Galeriju Gradskog muzeja Su-

botice potvrđuju stav, da Olahovo životno delo zaslužuje visoku ocenu, i da značaj njegovog slikarstva ne bi se smelo omeđiti lokalnim granicama, već zaslužuje pažnju i priznanje mnogo šireg područja.

Resummee

Oláh Sándor

Der hundertste Jahresfeier vom Geburt des Malers Oláh Sándor, ist gute Gelegenheit um die Bedeutung und Wert seines künstlerischen Werkes noch einmal zu überlicken. Über Oláh ist bis jetzt viel gesagt worden, das waren aber zumeist publizistische Bewertungen, die keine tiefere Analyse seiner schöpferischer Wurfweite gegeben haben. Oláh fing seine Studien in der budapester Probezeitungsschule an, und in der münchener Akademie, in der Klasse des Professors Angel Jank weitergeführt. Gleichzeitig besucht er auch die private Schule des ungarischen Meisters Simon Hollósi, dessen freiere Atmosphäre Ihn stärker angezogen hat. In späteren Jahren besuchte er sistematisch die Künstlerkolonien in Nagybánya und Kecskemét, wo er die Möglichkeit hatte, neben Réti István, Ferenci Károly, Iványi Béla-Grünwald und anderer ausgezeichneten Meistern des ungarischen Malertums, zu arbeiten.

Doch, die malerische Persönlichkeit von Oláh, formierte sich vorzüglich unter dem Einfluss seiner Schulung in München, er versäumte die Gelegenheit sich in die Entwicklungen der modernen europäischen Malerei einzuschliessen. Er hat sich als pedanter und gewissenschafter Schöpfer entwickelt, als Maler ausgezeichneter Portrets, Stilleben, schöner Aktportrets und in seltenen fällen frei gearbeiteter Landschaften, trotz seiner Sehnsucht im ganzen Leben, in Pleinair zu malen. Grössten Erfolg in seiner 60 jährigen Aktivität erreicht er in der Periode, zwischen den beiden Weltkriegen. Vierzig Bilder, die Dank der grosszügigen Donation der Inhaber aus Budapest, der Galerie des Suboticaer Museums zurückgegeben wurden, bestätigen die Auffassung, dass das Lebenswerk von Oláh hohe Bewertung, und die Bedeutung seines Malertums nicht in den Grenzen der Lokalität eingeschlossen werden soll, sondern die Anerkennung und Bewertung, auf viel weiterer Territorie verdient.